

УДК 341.4:341.24

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.5.47>

ДИПЛОМАТИЧНИЙ ЗАХИСТ У СИСТЕМІ СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ПРАВА: ЕВОЛЮЦІЯ, КОДИФІКАЦІЯ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ ФУНКЦІЙ

Котляр О.І.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри міжнародного права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID: 0000-0002-3485-4157*

Котляр О.І. Дипломатичний захист у системі сучасного міжнародного права: еволюція, кодифікація та трансформація функцій.

Статтю присвячено дослідженню інституту дипломатичного захисту як одного з фундаментальних і водночас трансформованих механізмів сучасного міжнародного публічного права. Здійснено системний аналіз еволюції даного інституту від його класичних доктринальних витоків до сучасного стану функціонування в умовах зростаючої ролі міжнародних механізмів захисту прав людини та розвитку міжнародного інвестиційного права. Особливу увагу приділено з'ясуванню місця дипломатичного захисту в структурі сучасного міжнародного правопорядку, його співвідношенню з іншими формами міжнародно-правового захисту особи, а також проблемам його кодифікації та практичного застосування.

Розкрито історико-правові передумови становлення дипломатичного захисту та показано, що його формування було тісно пов'язане з розвитком класичної системи міжнародного права, в якій держава виступала основним і фактично єдиним суб'єктом міжнародно-правових відносин. Досліджено процес трансформації дипломатичного захисту з інструменту політичного та економічного впливу, характерного для практики XIX – початку XX століття, у правовий механізм, спрямований на відновлення порушених прав громадян і юридичних осіб за кордоном.

Показано, що становлення системи міжнародного захисту прав людини та формування інституцій міжнародного інвестиційного арбітражу суттєво обмежили сферу його застосування, але не призвели до втрати його значення. Навпаки, дипломатичний захист поступово трансформувалася у своєрідний «резервний» механізм, що активізується у випадках, коли інші правові інструменти виявляються неефективними або недоступними.

Проаналізовано процес кодифікації інституту дипломатичного захисту в межах діяльності Комісії міжнародного права ООН, що став важливим етапом у систематизації норм, які регулюють національну належність вимог, безперервність громадянства, особливості дипломатичного захисту фізичних і юридичних осіб, а також принцип вичерпання внутрішніх засобів правового захисту. Показано, що процес кодифікації супроводжувався значними теоретичними дискусіями щодо природи дипломатичного захисту, співвідношення між правом і обов'язком держави здійснювати захист своїх громадян, а також щодо зміни ролі індивіда у міжнародному праві.

Ключові слова: дипломатичний захист, відповідальність держав; права людини; громадянство; вичерпання внутрішніх засобів правового захисту; міжнародна судова практика; кодифікація міжнародного права; Комісія міжнародного права ООН; міжнародний правопорядок; захист прав громадян за кордоном.

Kotlyar O.I. Diplomatic protection in the system of contemporary international law: evolution, codification, and transformation of functions.

The article is devoted to the study of the institution of diplomatic protection as one of the fundamental, yet significantly transformed, mechanisms of contemporary public international law. A systematic analysis of the evolution of this institution is carried out, tracing its development from its classical doctrinal origins to its current functioning in the context of the growing role of international human rights protection mechanisms and the development of international investment law. Particular attention is paid

to clarifying the place of diplomatic protection within the structure of the contemporary international legal order, its correlation with other forms of international legal protection of the individual, as well as the problems of its codification and practical application.

The historical and legal preconditions for the establishment of diplomatic protection are revealed, and it is shown that its formation was closely linked to the development of the classical system of international law, in which the state acted as the main and, in fact, the only subject of international legal relations. The process of transformation of diplomatic protection is examined, showing how it evolved from an instrument of political and economic influence, characteristic of the practice of the nineteenth and early twentieth centuries, into a legal mechanism aimed at restoring the violated rights of citizens and legal entities abroad.

It is shown that the establishment of the international human rights protection system and the formation of international investment arbitration institutions have significantly limited the scope of application of diplomatic protection, but have not led to a loss of its relevance. On the contrary, diplomatic protection has gradually transformed into a kind of “residual” mechanism, activated in situations where other legal instruments prove ineffective or unavailable.

The article analyzes the process of codification of the institution of diplomatic protection within the framework of the work of the United Nations International Law Commission, which became an important stage in the systematization of norms governing the nationality of claims, the continuity of nationality, the specific features of diplomatic protection of natural and legal persons, as well as the principle of exhaustion of local remedies. It is demonstrated that the process of codification was accompanied by significant theoretical discussions regarding the nature of diplomatic protection, the relationship between the right and duty of the state to protect its citizens, as well as the changing role of the individual in international law.

Key words: diplomatic protection; state responsibility; human rights; citizenship; exhaustion of domestic remedies; international judicial practice; codification of international law; United Nations International Law Commission; international legal order; protection of citizens’ rights abroad.

Постановка проблеми. Інститут дипломатичного захисту належить до базових механізмів міжнародного права, покликаних забезпечувати охорону прав та інтересів фізичних і юридичних осіб за межами держави їх громадянства. Його історична модель ґрунтувалася на уявленні, що шкода, заподіяна індивіду за кордоном, водночас є шкодою державі, що надає їй підстави ініціювати міжнародно-правову вимогу та домагатися відповідальності держави-порушника. Водночас сучасний етап розвитку міжнародного права істотно змінює контекст функціонування цього інституту. Розширення міжнародних механізмів захисту прав людини, становлення інвестиційного арбітражу та посилення індивідуальної процесуальної правосуб’єктності призвели до появи альтернативних каналів правового захисту, що поставило питання про трансформацію ролі дипломатичного захисту та межі його застосування у нових умовах. За цих обставин наукової актуальності набуває переосмислення місця дипломатичного захисту в системі сучасних міжнародно-правових засобів реагування на порушення прав осіб за кордоном.

Мета дослідження полягає у комплексному теоретико-правовому аналізі інституту дипломатичного захисту в системі сучасного міжнародного права, з’ясуванні основних етапів його історичної еволюції, особливостей кодифікації в межах діяльності Комісії міжнародного права ООН та визначенні трансформації його функцій у контексті розвитку міжнародного права прав людини, міжнародного інвестиційного права й механізмів міжнародної відповідальності держав.

Стан опрацювання проблематики. Проблематика дипломатичного захисту має глибоке теоретичне підґрунтя й тривалу традицію наукового осмислення. Її доктринальні засади були сформовані у працях Е. де Ваттеля, а подальший розвиток отримали в класичних дослідженнях Л. Оппенгейма, І. Браунлі, Г. Тірлуєя. Сучасне концептуальне оформлення інституту значною мірою пов’язане з кодифікаційною діяльністю Комісії міжнародного права ООН та науковими працями Д. Кроуфорда, Д. Дугарда, А. Пелле.

У європейській правничій літературі дипломатичний захист дедалі частіше розглядається в контексті інтеграційних процесів і права Європейського Союзу (П. Д’Аржан, К. Куїнн, А. Бйорклунд), тоді як у сучасних дослідженнях помітний зсув уваги до співвідношення дипломатичного та консульського захисту, а також до зростання ролі індивіда у міжнародно-правових механізмах (Я. Вутерс, С. Талмон). Вагомий внесок у вивчення практичних аспектів функціонування дипломатичних інститутів зробила Е. Денза, зокрема у фундаментальному коментарі до Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 р.

Питання генези та розвитку дипломатичного захисту розробляли й українські науковці, зокрема М. Крилов, О. Святун, О. Сіваш, В. Кузьма, В. Репецький, Г. Задорожня. Їхні праці сформували важливе підґрунтя для осмислення інституту в межах національної правничої традиції.

Загалом науковий доробок свідчить про високий рівень дослідження класичних аспектів дипломатичного захисту. Водночас сучасні студії дедалі більше зосереджуються на його трансформації під впливом міжнародного права прав людини, інвестиційних механізмів та інтеграційних процесів. Це зумовлює необхідність подальшого комплексного аналізу дипломатичного захисту як багаторівневого правового інструменту, що функціонує на перетині міждержавних процедур і сучасних стандартів захисту особи.

Виклад матеріалу дослідження. Інститут дипломатичного захисту належить до класичних механізмів міжнародного права, що сформувалися у період становлення системи суверенних держав і тривалий час залишалися одним із ключових інструментів міждержавного реагування на порушення прав громадян за кордоном. Його концептуальні витоки пов'язані з формуванням ранньомодерної правової думки та розвитком природно-правових підходів до природи державного суверенітету і відповідальності.

У 1758 році Емер де Ваттель сформулював базовий принцип дипломатичного захисту, відповідно до якого шкода, завдана громадянину за кордоном, розглядається як шкода державі його громадянства. Ця юридична конструкція, попри її фіктивний характер, відіграла визначальну роль у становленні міжнародно-правового механізму захисту індивідів, оскільки у ранній системі міжнародного права саме держава виступала єдиним повноцінним суб'єктом прав і обов'язків [1].

Упродовж XIX – початку XX століття зазначений принцип трансформувалася з доктринальної ідеї у практичний інструмент зовнішньої політики. Активна економічна експансія західних держав у країни Латинської Америки, пов'язана з освоєнням природних ресурсів і розвитком промисловості, спричинила численні конфлікти між іноземними інвесторами та політично нестабільними режимами. У відповідь держави громадянства почали системно використовувати дипломатичний захист для забезпечення майнових і особистих прав своїх громадян, іноді через арбітраж, а іноді – шляхом політичного або навіть силового тиску.

Разом з тим саме агресивний характер такої практики сформував суперечливе ставлення до інституту дипломатичного захисту серед держав, що розвиваються. З одного боку, він розглядався як інструмент правового реагування, з іншого – як форма політичного втручання. Попри це, діяльність змішаних арбітражних комісій та накопичення прецедентної практики суттєво сприяли інституціоналізації відповідних норм.

У міжвоєнний період дипломатичний захист стає предметом наукового осмислення та перших спроб кодифікації. Особливу роль відіграли дослідження Е. Борчарда [2] та обговорення даної проблематики в межах Гаазької конференції 1930 року, що означало перехід від переважно практичного використання до доктринального оформлення інституту.

Після Другої світової війни міжнародно-правове середовище зазнало фундаментальних змін, які істотно вплинули на його функціональне призначення. Формування системи міжнародного захисту прав людини створило альтернативні механізми індивідуального захисту, що більше не вимагали обов'язкового посередництва держави громадянства. Паралельно розвиток міжнародного інвестиційного права, зокрема Конвенції про врегулювання інвестиційних спорів 1965 року та мережі двосторонніх інвестиційних договорів, запровадив нові процесуальні інструменти захисту іноземних інвесторів.

У результаті дипломатичний захист утратив монопольне становище як основний засіб реагування на порушення прав іноземців, що спричинило дискусії щодо можливого занепаду цього інституту. Однак подальша практика засвідчила не його зникнення, а функціональну переорієнтацію: він почав виконувати додаткову роль у тих ситуаціях, коли індивідуальні механізми захисту виявляються неефективними або процесуально недоступними.

Накопичення значного обсягу практики закономірно поставило питання про нормативне узагальнення та систематизацію відповідних норм. Це зумовило включення дипломатичного захисту до порядку денного Комісії міжнародного права ООН. Початкові спроби пов'язати його з первинними нормами відповідальності держав, здійснені під керівництвом Ф. Гарсії Амадора, викликали серйозні суперечки. Лише після зміни підходу, запропонованого Р. Аго, увагу було зосереджено на вторинних нормах відповідальності. У 1997 році дипломатичний захист виділено в окремий напрям кодифікації, а у 2006 році під керівництвом М. Беннуни та Дж. Дугарда ухвалено 19 проєктів статей, які стали найбільш системним викладом відповідних положень [3].

Розроблення цього документа виявило низку фундаментальних теоретичних проблем, що відображають глибинні зміни в природі міжнародного права. Передусім дискусійним залишалося питання про правову природу дипломатичного захисту: чи є він виключно правом держави, чи містить елементи обов'язку щодо реагування на грубі порушення міжнародного права. Традиційна позиція, підтверджена практикою Міжнародного Суду, виходить із його дискреційного характеру, однак сучасні гуманітарні тенденції поставили питання про межі цієї дискреції.

Не менш складною є проблема співвідношення між шкодою, завданою особі, та шкодою, завданою державі. Класична доктрина, що базується на юридичній фікції Ваттеля, поступово втратила свою беззаперечність у світлі розвитку міжнародного права прав людини, яке визнає індивіда самостійним носієм прав. У підсумку Комісія міжнародного права обрала компромісний підхід, визначивши дипломатичний захист як процедуру притягнення держави до відповідальності за шкоду, заподіяну їй громадянину, без акцентування на природі відповідного суб'єктивного права. У підсумку Комісія міжнародного права обрала компромісний підхід, визначивши дипломатичний захист як процедуру, за допомогою якої держава притягає до відповідальності іншу державу за шкоду, завдану їй громадянину, не акцентуючи на природі відповідного права.

Проект статей 2006 року сформував цілісну модель цього інституту, що охоплює національну належність вимог, безперервність громадянства, питання множинного громадянства, захист осіб без громадянства та біженців, особливості захисту юридичних осіб і акціонерів, а також принцип вичерпання внутрішніх засобів правового захисту та його винятки. Важливо, що ці положення регулюють не стандарти поведінки з іноземцями, а саме механізм реалізації міжнародної відповідальності.

Попри відсутність договірної форми, ці статті сьогодні розглядаються як авторитетна кодифікація норм звичаєвого міжнародного права. Це підтверджується їх активним використанням у практиці Міжнародного Суду та арбітражних трибуналів, а також їх впливом на сучасну доктрину. Зокрема, у справі *Yukos Universal Limited v. Russian Federation* [4] арбітражний трибунал дійшов висновку, що вимога безперервності громадянства не потребує доведення його збереження до моменту винесення остаточного рішення. Для дотримання цього критерію достатньо підтвердити наявність громадянства з часу заподіяння шкоди до дати офіційного пред'явлення міжнародної вимоги. Такий підхід був обґрунтований із посиланням на статті 5 і 10 проекту статей Комісії міжнародного права та водночас означав відхід від позиції, сформульованої у справі *The Loewen Group, Inc. and Raymond L. Loewen v. United States of America* [5], де наголошувалося на необхідності збереження громадянства до моменту ухвалення арбітражного рішення.

У справі *Ахмаду Садіо Діалло (Республіка Гвінея проти Демократичної Республіки Конго)* [6] Міжнародний Суд ООН також врахував положення проекту статей щодо можливості захисту акціонерів державою їх громадянства у випадках відповідальності держави національності корпорації, хоча прямо не підтвердив звичайний характер відповідної норми.

Незважаючи на певне зменшення ролі дипломатичного захисту в умовах розвитку інвестиційного арбітражу та міжнародних механізмів захисту прав людини, він зберігає значення як важливий, а часто й резервний засіб правового захисту. Практика, зокрема справа, засвідчує, що у випадках неефективності індивідуальних механізмів міжнародного захисту особи продовжують покладатися на підтримку держави громадянства. Це підтверджується і національною судовою практикою, де постраждалі намагаються спонукати свої уряди до здійснення дипломатичного захисту.

Водночас обмежений характер статей, зокрема відсутність чіткого закріплення права на дипломатичний захист у випадках порушення імперативних норм міжнародного права, дещо знизив їх потенціал. Можлива подальша договірна інституціоналізація цих положень у поєднанні зі статтею 19 та концепцією «відповідальності за захист» могла б посилити мотивацію держав до активнішого застосування дипломатичного захисту, особливо у випадках тяжких міжнародних злочинів [7].

А. Вермеєр-Кюнцлі у своїй праці підкреслює, що інститут дипломатичного захисту базується на правовій фікції: шкода, завдана фізичній особі, умовно трактується як шкода державі її громадянства, що й надає цій державі підстави підтримати відповідний позов. Хоча Комісія з міжнародного права у проекті статей про дипломатичний захист визнала існування такої фікції, вона й надалі залишається об'єктом наукових дискусій і критичних оцінок.

Водночас більш ґрунтовний аналіз цієї конструкції свідчить, що саме завдяки фікції стає можливим застосування вторинних норм (норм про дипломатичний захист) у відповідь на порушення первинної норми. Механізм є доволі складним: порушення прав особи трансформується у право держави її громадянства здійснювати дипломатичний захист. Складність зумовлена питанням про

те, чиї саме права підлягають захисту – держави чи індивіда, – а також особливостями структури норм у сфері дипломатичного захисту.

Однак ці дискусійні аспекти не є підставою для відмови від самої фікції. Навпаки, поглиблений розгляд правових фікцій загалом і фікції дипломатичного захисту зокрема дає підстави стверджувати, що вона виступає лише інструментом для досягнення основної мети – забезпечення максимально ефективного захисту осіб від порушень міжнародного права, передусім у сфері прав людини[8].

Сучасна практика свідчить, що дипломатичний захист зберігає значення як інструмент останньої інстанції. У випадках, коли індивідуальні механізми захисту прав людини або інвестиційні процедури виявляються неефективними, саме держава громадянства стає ключовим суб'єктом, здатним забезпечити міжнародно-правовий захист.

Дипломатичний захист і надалі залишається важливою складовою арсеналу судових засобів, доступних іноземцеві, якому було заподіяно шкоду за кордоном. Справедливо зазначити, як це підкреслив Міжнародний Суд у справі Діалло (п. 88), що роль дипломатичного захисту «дещо потьмарилася» у сфері інвестиційних спорів і що конвенції з прав людини передбачають міжнародні механізми подання скарг на уряди, відповідальні за порушення прав іноземців. З іншого боку, як свідчить справа А. Діалло, у якій Гвінейська Республіка ініціювала провадження проти Демократичної Республіки Конго в порядку дипломатичного захисту у зв'язку із заподіянням шкоди як особі п. Діалло, так і його правам у корпорації, дипломатичний захист виступає як залишковий (резервний) засіб правового захисту. Крім того, неефективність засобів захисту, запропонованих конвенціями з прав людини, означає, що потерпілим особам доцільніше домагатися захисту з боку своєї держави громадянства, ніж використовувати механізми індивідуальних скарг до органів нагляду у сфері прав людини.

Справедливість цього твердження підтверджується тим, що потерпілі іноземці, як правило, звертаються по допомогу до своєї держави громадянства, а за відсутності такої допомоги – до судів своєї держави громадянства з проханням виступити від їх імені[9].

У цілому, за своєю природою дипломатичний захист покликаний усунути порушення міжнародного права і безсумнівно спрямований на забезпечення дотримання його норм. Так, наприклад, хоча право ЄС і не встановлює обов'язку здійснювати дипломатичний захист, воно покладає на Європейський Союз обов'язок вирішувати питання щодо здійснення дипломатичного захисту на основі зважування інтересів із урахуванням цілей, визначених у статтях 3(5) та 21(1)-(2) ДЕС. Йдеться не про обов'язок досягнення результату, а про суворий обов'язок належних дій (обов'язок засобів). Не можна виключати, що дотримання цього обов'язку може стати предметом судового контролю. У справі *Air Transport Association of America* Суд ЄС вперше зазначив, що, оскільки Європейський Союз повинен сприяти суворому дотриманню та розвитку міжнародного права, то, ухвалюючи акт, він зобов'язаний дотримуватися міжнародного права в цілому, включно зі звичаєвим міжнародним правом. Крім того, «багато принципів звичаєвого міжнародного права можуть бути використані особою з метою перевірки Судом дійсності акту Європейського Союзу», зокрема тоді, коли «відповідний акт може впливати на права, які особа отримує з права Європейського Союзу». Якщо придивитися уважніше, рішення утриматися від здійснення дипломатичного захисту цілком може вважатися «актом, здатним вплинути на права, що випливають для особи з права ЄС» [10].

Висновки. Інститут дипломатичного захисту упродовж свого розвитку зазнав глибокої концептуальної трансформації, що відображає загальні зміни у структурі сучасного міжнародного правопорядку. Виникнувши як політично зумовлений механізм міждержавного реагування, спрямований на захист інтересів держави через шкоду, заподіяну її громадянину, дипломатичний захист поступово еволюціонував у правовий інструмент реалізації міжнародної відповідальності, адаптований до умов плюралізму суб'єктів і нормативних режимів міжнародного права.

Кодифікаційна діяльність Комісії міжнародного права ООН стала ключовим чинником інституційного переосмислення дипломатичного захисту, що не лише систематизувала усталені звичаєві норми, а й зафіксувала нову модель цього інституту як процедурного механізму притягнення держави до міжнародної відповідальності без встановлення первинних стандартів поведінки з іноземцями. Такий підхід дозволив зберегти функціональну автономію дипломатичного захисту в умовах розширення індивідуальної міжнародної правосуб'єктності.

У сучасних умовах дипломатичний захист функціонує на перетині кількох взаємопов'язаних правових режимів – відповідальності держав, міжнародного інвестиційного права та міжнарод-

ного захисту прав людини. Його практичне значення визначається здатністю компенсувати обмеження індивідуальних механізмів захисту у випадках їх неефективності або процесуальної недоступності. Судова та арбітражна практика підтверджує, що, попри розвиток спеціалізованих процедур, держава громадянства й надалі залишається ключовим актором міжнародно-правового захисту інтересів осіб за кордоном.

Комплексне осмислення дипломатичного захисту не як залишкового інституту класичного міжнародного права, а як адаптивного механізму, здатного інтегруватися в сучасну багаторівневу систему міжнародного правового захисту. Обґрунтовано, що збереження правової фікції, яка лежить в основі дипломатичного захисту, не суперечить розвитку міжнародного права прав людини, а виконує інструментальну функцію, забезпечуючи застосування вторинних норм відповідальності у відповідь на порушення первинних зобов'язань.

Подальший розвиток інституту дипломатичного захисту пов'язаний із поглибленням його узгодженості з імперативними нормами міжнародного права, судовою конкретизацією обсягу дискреції держави та можливими формами договірної інституціоналізації положень, вироблених у процесі кодифікації. У цьому контексті дипломатичний захист зберігає значення не лише як традиційний міждержавний механізм, а як гнучкий правовий інструмент, що відповідає сучасним викликам міжнародного правопорядку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Vattel E.. *The Law of Nations, or the Principles of Natural Law, Classics of International Law*. URL: https://tile.loc.gov/storage-services/service/l1/l1mlp/DeVattel_LawOfNations/DeVattel_LawOfNations.pdf.
2. Borchard Ed. M.. *Diplomatic Protection of Citizens Abroad: or the Law of International Claims*. By New York. The Banks Law Publishing Company. 1915. URL: <https://archive.org/details/diplomaticprotec00borcuoft/page/24/mode/2up>; *State Insolvency and Foreign Bondholders* <https://archive.org/details/foreignbondholde00mcgr/page/n5/mode/2up>.
3. *Draft Articles on Diplomatic Protection with commentaries*. 2006. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_8_2006.pdf.
4. *Yukos Universal v. Russia/Yukos Universal Limited (Isle of Man) v. The Russian Federation (PCA Case No. 2005-04/AA227)* URL: <https://investmentpolicy.unctad.org/investment-dispute-settlement/cases/213/yukos-universal-v-russia>.
5. *Loewen Group, Inc. and Raymond L. Loewen v. United States of America*, ICSID Case No. ARB(AF)/98/3. URL: <https://www.italaw.com/cases/632>.
6. *Ahmadou Sadio Diallo (Republic of Guinea v. Democratic Republic of the Congo)*. INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE. URL: <https://www.icj-cij.org/case/103>.
7. Dugard J. *Articles on Diplomatic Protection 2006/ Audiovisual Library of International Law*. URL: <https://legal.un.org/avl/ha/adp/adp.html>.
8. Vermeer-Künzli A. *The Legal Fiction in Diplomatic Protection*. *The European Journal of International Law* Vol. 18 no. 1. 2007. URL: <https://www.ejil.org/pdfs/18/1/220.pdf>.
9. Dugard J. *International Law: A South African Perspective*. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0165070X00008615>.
10. *Case C-366/10 Air Transport Association of America and Others ECLI:EU:C:2011:864 para. 101*. URL: https://infocuria.curia.europa.eu/tabs/affair?sort=AFF_NUM-DESC&searchTerm=%22C-366%2F10%22&publishedId=C-366%2F10.

Дата першого надходження рукопису до видання: 15.01.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.02.2026
Дата публікації: 5.03.2026